

Горан Коруновић

Филолошки факултет Универзитета у Београду
g.korunovic@gmail.com

БИБЛИЈСКИ ЛИКОВИ У ПОЕЗИЈИ МИЛУТИНА БОЈИЋА И ЈАНКА ПОЛИЋА КАМОВА

Сажетак: У раду се компаративно анализирају библијски ликови у поезији Милутина Бојића и Јанка Полића Камова. Предочава се распон поступака обликовања библијских фигура, од њихове алегоричке улоге при сликању „унутрашњег“ живота лирског Ја, преко монолошких деоница старозаветних и новозаветних јунака, њиховог критичког апострофирања, до паралелизама између заједнице лирског субјекта и „изабраног народа“. Упућује се и на значај обликовања слике тела библијских ликова. Као важан аспект семантичких импликација у први план се истиче критички однос, уочљив у лирици оба песника, према аксиолошкој „лествици“ грађанске цивилизације.

Кључне речи: Милутин Бојић, Јанко Полић Камов, лирски субјект, Библија, Давид, Салома, интертекстуалност.

Компаративно приближавање Бојићеве и Камовљеве поезије оправдано је из много разлога. Наговештаји експресионистичког етоса, виталистичка динамика рефлексије, опсесија еросом и негаторски однос према хришћанско-грађанској цивилизацији, представљају поетичке компоненте које се при поредбеној интерпретацији лирских остварења ових песника могу довести у први план. Учесталост појаве библијских референци, најчешће у виду упућивања на ликове из Светог писма, такође подстиче компаративно повезивање Бојићеве и Камовљеве лирике.

Присуство библијских мотива, јунака и топоса у поезији модерне представља препознатљиву песничку конвенцију и „одјек“ симболистичко-декадентних уметничких „токова“ на прелазу векова. У светлу дискретних Бојићевих и нешто видљивијих Камовљевих протоавангардних тенденција, може се наслутити да упућивање на ликове *Сћарол* и *Нової завѣша* представља више од илустративне цитатности (вид. Oraić Tolić 1990) и/или интертекстуалне везе која је помирљива према идеолошким импликацијама „призваног“ литерарног предлошка. Стога је компаративна анализа присуства библијских ликова у лирици Бојића и Камова двојачко мотивисана: није реч само о тумачењу песничких средстава која „оживљавају“, у модернијем „руху“, познате фигуре Светог писма, већ и о препознавању новог етоса и нових аксиолошких принципа, заснованих на превредновању и преобликовању симболичко-идеолошке вредности јунака библијског света.

Најпре је потребно констатовати да су у лирици српског и хрватског песника врло ретки примери лирског субјекта који би се могао описати као персона неког од библијских ликова, тј. исказна инстанца у њиховим песмама најчешће не подразумева одређено „лице“ из Светог писма које би се (раз)откривало у виду лирског солилоквија.¹ На делу је низ другачијих поступака, који показују да увођење библијског света у лирику Бојића и Камова не мора нужно бити предвидљиво. Управо фокусирање на лирски субјект у песмама српског аутора може показати да је реферирање на библијске ликове често у служби нијансирањег профилисања исказне инстанце, без придавања гласа самом библијском јунаку.

Тако се у песми „Грифос“ лирски субјект самоодређује као „Ја, сулуди Јуда палог поколења“

1 На плану песничке праксе и аутопоетичке самосвести, увођење исказних инстанци у виду специфичних персона / маски посебно добија на значају након модерне, тј. у послератној поезији и (ауто)поетичкој мисли Т. С. Елиота, Езре Паунда, В. Б. Јејтса, Песое (видети одредницу „Personae“ у *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* – Greene 2012).

(Бојић 1978: 388), при чему то остаје једина веза са Светим писмом у песми. Само лирско Ја специфично је превасходно по апострофирању „страсне царице пастира“, метафорично именоване феминине фигуре или саме амбивалентне страсти / жеље, апоретичног споја ужитка и боли / (само)деструкције („Ти, црвена жено, с очима од ватре, / [...] / Тражиш моје хоћу, да твој жар га сатре, / И сиктању твоме мој грч бола прија“ – Бојић 1978: 387). Новозаветна фигура издајника (Јуде) није, дакле, персона у ужем смислу, тј. исказна инстанца Бојићеве песме није у служби придавања гласа неверном апосто-лу; Јуда / лирски субјект Бојићеве песме не издаје Христа, већ је појединац који декадентном добу и/или генерацији супротставља експлозивни афекат и експанзивни ерос.

Уведени поступак, дакле, симболичку вредност библијског јунака користи ради нијансирања психолошког и идеолошког портрета исказне инстанце, при чему сам идеолошки план исказивања разумевамо као недовољно експлициран, посредно назначен субверзивним супротстављањем ослобођене сексуалности / жеље и декадентне грађанске цивилизације која у својим аксиолошким „темељима“ обједињује хришћанско и рационалистичко / секуларно наслеђе. На сродном трагу, у песми „Авет“, лирски субјект констатује: „Тада ћу слушати у свести да звони / Овај исти кикот разблудних Салома“ (Бојић 1978: 406). Библијска јунакиња постаје метафора за посебно стање лирског Ја, чији је интензитет назначен обликом множине (Саломе). Стиче се утисак да аутореференцијалност исказне инстанце сугерише одређено својство „унутрашњег живота“ које се, аналогно Саломиним кикоту и заводљивом плесу, опире рационалној контроли.

Испоставља се да упућивање на познату фаталну јунакињу *Новой завеша*, у циљу описа одређеног стања *свести*, одражава и домете песничке праксе модерне. Наиме, метафорично-алегоријска употреба Саломиног смеха и имена у функцији је означа-

вања аспеката лирског субјекта који измичу церебралном оправдању и мотивацији, те дају повода да реконструирамо специфичну, лирски посредовану антрополошку слику и/или визију субјекта – реферирање на Салому испоставља се као песничко „оруђе“ (модерне) при лирској артикулацији афективно-ирационалних, инвазивних либидиналних „флуксева“, али још увек без (ауто)поетичке (само)свести о несвесном „делу“ бића. Тек у авангарди сама песничка пракса, пре свега аутоматског писања, омогућава да се са алегоризације ероса, као у случају Бојићеве песме „Авет“, пређе на ефективне формалне и семантичке облике трансгресије према несвесној сфери (лирског) субјекта, односно ка новој, слојеви-тијој антрополошкој слици.

У Камовљевој поезији фигуре из Светог писма такође бивају употребљене ради уобличења провизорног идентитета лирског Ја, као у песми „Intermezzo“, у којој је уведена специфична идентификација: „Ја сам ускрсли Израел, гдје Саламун пјева пјесме; / гдје сијевају очи Саломе и Јудита слави оргије; / гдје Марија преко закона рађа новог Месију и распетог бога“ (Камов 1984: 73). Типолошке сродности са Бојићевом лириком су евидентне. Уз евокацију земље „изабраног народа“, лирски субјект се описује посредством ероса који еманирају Салома и Јудита, што не представља само препознатљиву Камовљеву профанизацију библијских мотива већ и микроалегоријску артикулацију хедонистичко-либидиналног „дела“ лирског субјекта. Као и код Бојића, сама песничка пракса „прати“ имплицирану антрополошку слику – акцентовање афеката и ероса наспрам разума не подразумева и разградњу или дисконтинуитет тока исказивања (што долази тек са авангардом), већ метафоричне и алегоричне еквиваленте несводиве сфере субјекта. Иако поменута несводивост у поетикама Бојића и Камова подразумева – начелно казано, и уз свест о њиховим поетичким разликама – превасходно неспутану сексуалност, онипотенцију воље и динамику афеката, ипак се, на основу описа-

не метафорично-алегоријске „употребе“ библијских јунака ради сликања „унутрашњег живота“ може рећи да се назначена несводивост имплицитно третира као подложна језичкој / лирској артикулацији. У тој тачки сусрећу се антрополошка визија и песничка пракса ових песника, чиме се одражавају поетички домети и/или хоризонт модерне.

Иако се, дакле, трансгресија не изводи на плану песничке праксе, она је, у случају наведених Камовљевих стихова, приметна на идејном плану, и то на врло специфичан начин, атипичан за његову поетику. Будући да се лирско Ја идентификује с Израелом, може се учинити да то подразумева посредно превредновање низа означитеља библијског света који легитимишу феномене „изабраног народа“ и „обећане земље“. То превредновање је, с једне стране, и постигнуто акцентовањем ероса (Салома, Јудита); ипак, лирско Ја афирмативно третира безгрешно зачеће Месије, будући да Марија Христа рађа „преко закона“. Прецизније казано, хрватски песник, бар провизорно, не разумева библијске мотиве / означитеље као репрезенте превазиђене аксиологије, што превасходно бива видљиво у случају месијанског рођења које надилази природне законе и старозаветни облик савеза човека и Бога. При томе је евидентно да није реч о величању ново-заветне етике / идеологије, већ пре свега о одабиру мотива који подразумева одређено прекорачење, симболички преступ, трансгресивни акт који Мојсијевим законима – предмету критике у Камовљевој поезији – одузимају ауторитет, доминантну улогу и обавезност. Унутар самог, парцијално и слободно третираног библијског миљеа и топике, Камов одабира управо фигуре преступа и функционализује их за потребе артикулације по-етичког револта.

Аутор *Псовке* субверзивну, протоавангардну „природу“ своје поетике најевидентније реализује у песмама које проблематизују управо старозаветну визију Закона и релације човека и Бога. У песми „Мојсије“ лирски субјект је специфичан по апо-

строфирању пророка који доноси заповести са Синајске горе, при чему назнака пастиша библијског стила лако добија иронијске конотације услед бунтовно-критичког става. Сама фигура Мојсија нема, дакле, сопствени глас, већ бива обликована посредством перспективе модерног субјекта који аксиолошки поредак произашао из *Старој завети* не сматра иманентним људској природи („Глаг ти је први рекао: лажеш! / *сѝрасѝ* се је озвала крвавим криком: лажеш! / *А мисао* је брујала тврдо: лажеш! / [...] / Лака ти ноћ, Мојсије; / ја идем – зове ме сунце“ – Камов 1984: 71; истакао Г. К.).

Међусобним повезивањем социјално-друштвене обесправљене позиције, затим страсти, односно тела / сексуалности, и ума / мисли, интегрише се антрополошка слика о субјекту који може бити покретач процеса „превредновања свих вредности“. Библија за лирско Ја представља аксиолошки „темељ“ који не застарева са променом епоха, што се посредно наговештава довођењем у везу Мојсија са феноменима који нису строго скопчани са старозаветним временима („Видим ти руке, Мојсије, и гола је мисао твоја; / рука је твоја црна ко инквизиција; / мисао апсурдна ко догма; / лажне су боје твоје ко светост краљева. // [...] // бог и морал – и човјек од крви, желуца и уда“ – Камов 1984: 71). Другим речима, поређењем Мојсијеве руке, мисли и његових „боја“ са догмом, инквизицијом и светошћу краљева, лирски субјект Десет Божјих заповести испоставља као услов и средство одржања инстанци моћи и друштвених субординација.

Позната Камовљева песма „Јоб“ у фокус ставља још једног релевантног старозаветног јунака, предоченог посредством перспективе лирског субјекта који, као и у „Мојсију“, стреми демистификацији аксиолошких премиса које произлазе из библијског света. Све то је и повод референци које су ближе модерним временима („Трули свече, достојни пророче тиранскога бога; / твој је бог срамотан ко кнуто, поштан ко шибе; / вјерници су његови одурни ко цје-

лови избитог пашчета и поклони бирократа; / вјера је њихова брутална ко удо бика; / душа је њихова губава ко тијело твоје“ – Камов 1984: 70).

У цитираној Камовљевој песми следбеници библијског Бога постају не само повод за критику модерних друштвено-бирокуратских система, већ се интензивира и представа о јудео-хришћанској религији као репресивној идеологији. У „Јобу“ је уочљивије присутан и соматски план егзистенције, и то управо ради метафоричне „потпоре“ идеји о спутавајућој природи закона произашлих из религијских уверења („Стрпљиви Јобе, / гледали смо голотињу твоју и црвљиве ране твоје и изровано тијело твоје; / гледали смо прсте вјечности и нокте великога бога што су шарали законице на кожи твојој. / Велики закони, одурни ко религија Молоха и Бала, свети ко гробишта, тврди ко зуб Јехове. // Губави старче, наказо човјечја, пергамено небеског крвника“ – Камов 1984: 70).

Опис Јова добија биополитичку димензију – само тело библијског јунака, познатог по стрпљењу и оданости Богу и поред свих недаћа које су му се догодиле, постаје „простор“ у који се уписују закони највишег ауторитета. Другим речима, тело изобличено болестима није само метафорични приказ ограничавајуће и насилне природе Божјих закона, како их види лирски субјект, већ показатељ до које мере управо ти закони уређују, контролишу, обликују емпиријску, корпоралну сферу егзистенције. Њена гротескно-засорна представа је и посредни рефлекс „унутрашњег“ стања не само издвојене библијске фигуре, Јова, већ било кога ко прихвата (старозаветне) законе.

Камов издваја Јова да би показао и критиковао међусобну повезаност послушничтва и друштвено привилегованих позиција („Понизни Јобе, / сједало привилегија и пљувачко богова, / твоја је мисао мртва“ – Камов 1984: 70). Искази лирског субјекта још једном потврђују да субверзивно-ничеански дух Камовљеве поезије није усредсређен само на демистификацију метафизичких упоришта етике,

већ поседује и ангажовани карактер, будући да је у „Јобу“ евидентна сугестија да одржање друштвених хијерархија зависи управо од истрајности закона / морала проистеклог из старозаветног наслеђа. Следствено свему претходном, у Камовљевој поезији се, имплицитно, грађански секуларни свет испоставља као декадентно друштво које у свом аксиолошком „језгру“ још увек поседује законе / вредности библијског света.

Таква значења нису удаљена од семантичких консеквенци многих Бојићевих песама. Као и код Камова, и у Бојићевој поезији старозаветни и новозаветни јунаци бивају представљени уз значајно истицање мотива тела. То је посебно уочљиво у песмама које представљају својеврсне портрете библијских ликова. У том контексту посебно вреди издвојити песме „Заљубљени Давид“, „Давидова песма“, „Салома“. У свакоме од поменутих остварења, макар у сведеној мери, описи детаља тела учествују у употпуњавању модерног преобликовања библијских фигура, и то превасходно уз акцентовање сексуалности. Није реч само о ојачавању представе о еросу као кључној компоненти виталистичке антрополошке слике, неподложне грађанским конвенцијама и јудео-хришћанском моралу. То наглашавање сексуалне жеље, које иде до нивоа садомазохистичког односа, поседује и наличје – сами библијски јунаци / јунакиње приказани су у етапи живота када постају свесни сопствене пролазности, оронулости тела и немогућности потпуног испуњења жеља. Наведени мотиви су у Бојићевим песмама често посредовани исказима самих библијских ликова, те је отуд цар Давид носилац низа екскламација: „Жено млечна тела, жедан сам те врло! / Мој дан пун је зиме, старост крв ми трује, // С распуклих усана руј ми време стрло, / Срце ми је восак, гнојава ми недра, / Сув језик приону уз увело грло“ (Бојић 1978: 236).

Реч је поступку који српски песник понавља у многим песмама. Осим инстанце која уводи кон-

текст излагања библијског јунака / јунакиње, приметне су монолошке деонице у којима ликови *Сша-рої* и *Нової заветїа* експлицирају сопствено стање, врло често специфично по свести о старости и по амбивалентном осећању никада потпуно остварене, али перманентно активне, експанзивне жеље („Тад јој дрхте руке увеле и жуте, // Које многа усна квасила је врела / У дане трептања крви и мишића, / И набрана уста још једном би хтела // Да окусе укус разблудних младића, // [...] // 'Вај, како ми уста за пољупцем горе! // [...] // Садашњост ми дајте, све бешње, све јаче, / да собом сагорим. Даље, прошли дани! / Снаге! Смрт у моме срцу гробља заче!“ – Бојић 1978: 242–245).

Описи тела библијских јунака / јунакиња у Бојићевим песмама истовремено славе и демистификују тело / сексуалност, провокативно се односећи према грађанском потискивању либида, али и деилузионистички (раз)откривајући наличје препуштања телу, хедонизму и (недохватној) жељи, тј. обликујући библијске ликове као субјекте лишене рационалне контроле и препуштене еросу скоро до руба (само)деструкције. Иако не рефлектује повишено експлицитну друштвену критику, као што је то случај у Камовљевој поезији, у Бојићевим песмама интензивно приказивање тела библијских јунака / јунакиња сведочи о антрополошкој слици заснованој на преношењу акцента са „душевног“ и „духовног“ живота на корпорални план егзистенције и на несводиви рад жеље.

Особине библијских јунака / јунакиња, које су наговештене још у Светом писму, у Бојићевој лирици постају подлога за обликовање нове, модерније визије човека / жене, истовремено еманциповане од (грађанске) суспензије сексуалности али и препуштене динамици жеље до нивоа интензивног сусрета ероса и насиља („Ја хоћу да чупам твоје златне косе, / Хоћу младост златним урешену ресом, // Слапи твоје крви да ми ране росе, / Да у мени рикне младост оних дана // [...] // А данас сам жељан крви

из твог врата“ – Бојић 1978: 237). Само ојачавање садомазохистичких мотива у низу Бојићевих песама сведочи о посебном виду субверзије рационалистичко-просветитељске и грађанске представе човека, неизоставно будући асоцијације на стваралаштво маркиза Де Сада. Прецизније казано, корелација са Де Садовом радикалном критиком просветитељског оптимизма остварује се управо довођењем у први план бизарних и табуизованих облика сексуалности, што у крајњој инстанци, услед повезивања ероса и насиља, имплицира нарушавање и демистификацију рационалистичке антрополошке слике.

Поједини новозаветни јунаци и јунакиње (Јуда, Марија Магдалена) у основи су обликовани слично као Давид и Саломеја. У уводним деловима песама „Јудин плач“ и „Марија Магдалена“ сугерише се одређена ситуација, тј. контекст у оквиру којег ће бити ситуиран монолози издвојене новозаветне фигуре. Христова смрт на крсту полазиште је њихових рефлексија прожетих екскламацијама. У оба примера евидентно је стремљење детронизацији наратива о Месији – док Марија Магдалена подсећа на неостварену еротску жељу („Још си леп. Жив можда? Чезни за мном, чезни. / Кајеш се. Сада те драж моја привлачи. / Не... Данас те нећу. Иди, у гној грезни“ – Бојић 1978: 249), Јуда реинтерпретира саму месијанску жртву, придајући себи кључну улогу у заснивању нове религије („Прљавица је руља дошла да те скине, / Да ти љуби ноге, усирене ране. / О, место да кости оглођу ти псине // [...] / Ја учиних, лудак, да за тобом гине // То пијано крдо поганштине сани“ – Бојић 1978: 251–252). У последњем примеру посебно је уочљива семантичка сродност са појединим Камовљевим песмама („Јоб“, „Мојсије“) – следбеници јудео-хришћанске религије представљају се као маса којој су страни принципи индивидуалности и самосвести. Разлика је, ипак, видљива, и то на плану извођења поступка. Док је у песмама хрватског аутора лирски субјект тај који је субверзивно-критички настројен при приказу библијских фигура и њихо-

вих следбеника, у Божићевој песми сам Јуда преиспитује чин распећа и веру у Христа.

Вратимо ли се накратко Камову, можемо се подсетити његовог проблематизовања хришћанске вере у песми „Ускрсли Христ“, у којој је реализован поступак који није тако чест у Божићевим, а ни у Камовљевим лирским остварењима. У овој песми, наиме, видљива је интертекстуална релација не само са Светим писмом већ и са делима аутора модернијих времена, попут Толстоја и Крањчевића. Иако лирски субјект критички и сатирично третира хришћанске идеје („С тих твојих усана у шир прохујале су ријечи: / 'О блажен ко је глуп!' / И отад људски понос и дјела људске мисли / на срамни даше ступ“ – Камов 1984: 116), управо визија Христа у Крањчевићевој песми „Resurrectio“ постаје повод за краткотрајну рефлексију о могућем окретању хришћанству („А Силвиј гледа, гледа и у њег силно око, / што биједу видје сву... / и обрати се натраг на царство барикада / и тебе видје ту. // [...] Да помирих се с тобом, о помлађени Христе, / у том часу сних“ – Камов 1984: 116–117).

Међутим, и таква провизорна помирљивост са хришћанством не произлази из склоности према метафизичком оправдању егзистенције, већ је заснована на мотивима Крањчевићеве песме – на визији Христа као предводника на барикадама Француске револуције.² За Камова је заправо прихватљива трансформација месијанске фигуре, посредника између човека и Бога, у револуционарног посредника између два друштвена уређења. Лирски субјект „Ускрслог Христа“ је инстанца субверзивне, али у основи секуларне мисли, која прихвата хришћанство уколико се тај конфесионални мотив функционално подреди превратничком друштвено-политичком чину.

2 „Стресла су се силна ребра; неко пада, неко клеца, / Врх гомиле стоји само један човјек на лик свеца. // [...] // Само они, што су зрном погођени смртно пали, / Назријеше испод сузе, што им задња очи зали: // [...] // 'Христ је ово с крижа сашо, сад је ево у нас био!'“ (Kranjčević 1958: 243–244).

Библијски свет итекако је повезан и са друштвено-политичким импликацијама Бојићеве лирике, с тим што је у поезији српског песника, сходно историјским околностима, у првом плану уочљиво интересовање за судбину националне заједнице. Отуд поједини библијски мотиви и ликови добијају значајну улогу при лирском транспоновању идентитета колектива и разумевању повесне динамике актуелне почетком 20. века.

У поеми *Каин* први старозаветни убица постаје метафора српско-бугарског сукоба („Одби се талас. Час избија. / А Каин на пут иде нов, / Ко бура када јато вија. // И мами: 'Хајде, чека лов. / Ишчупај срце своме брату, / Док му над главом букти кров“ – Бојић 1915: 29). Сама Каинова појава саставни је део шире, може се рећи апокрифно-параболичне потке, будући да Каинове намере бивају притајено назначене на самом почетку, при сусрету с Јудом, у неименованим пустим пределима. Уведени анахронизам, сусрет ликова *Схарої* и *Нової заветша*, у функцији је лирске артикулације деисторизованог и деполитизованог повода ратова међу јужнословенским народима, повода архетипске природе.

Занимљиво је, ипак, да и тако лирски обликован узрок српско-бугарских сукоба поседује политичке импликације: управо захваљујући семантичко-симболичком потенцијалу Каинове фигуре слуте се да је са српско-бугарским ратом заправо нарушена идеја (јужно)словенске узајамности.³ Осим тога, поема *Каин* показује да у Бојићевом опусу поједини библијски ликови не морају продуковати сродне семантичке „резултате“ у различитим лирским контекстима. Док је у „Јудином плачу“ неверни апостол демистификовао некритичку инертност маса, у *Каину* је његова појава много ближа доминантним представама Јуде, чиме и тај библијски лик употпуњује архетипско „оправдање“ (јужно)словенског сукоба.

3 Врло негативан суд о Бојићевој поеми *Каин* доноси Константиновић, тврдећи да „Бојић није митотворац него идеолог који се служи митом“ (Константиновић 1983: 288).

У песмама које се баве превасходно судбином српског народа током Првог светског рата устаљује се неколико специфичних аналогича. Наиме, српска заједница, као колективни лирски јунак, добија христолики хабитус, будући да се мотив Голготе често користи као метафора за пут страдања (нпр. у песмама „Усуд“, „Одлазак“). Поменути аналогича између српског народа и распећа Христа у Бојићевој лирици није изразитије развијана и нијансирана, и поред тога што представља сублимирану представу једног периода националне историје.

Други важан поступак при сликању националне заједнице и, посредно, при лирском транспоновању њеног идентитета, представља идентификација српског колектива са јеврејском заједницом, уз високофреквентно присуство библијског топоса о „изабраном народу“. Поменуто опште место не подразумева увек и експлицитно увођење српског колективитета као лирског јунака – у песми „Јерусалим“ лирско Ми представља народ Израиља који ламентира над својом судбином („Проклети ми смо народ избрани. / И наш Јехова у крви нас куне // [...] // Будућност дршће и слепа и гола, / Циљ од нас тражи, вођу и одело: / Прошлост јој очи и срце избола; / А ми јој химну певамо – опело“ – Бојић 1915: 29).

Анализа која се не би задржала само на „уну-трашњем“ приступу, лако би у овом примеру препознала настојање да се посредством параболе артикулише кризна историјска ситуација српске заједнице на почетку 20. века. За саму Бојићеву песничку праксу и кореспонденције са Библијом посебно је важно то да се у наведеном случају појављује специфична персона, тј. лирски субјект представља инстанца чији провизорни идентитет проистиче из самог библијског света. Такав поступак је, као што је већ сугерисано, врло редак у Бојићевој и Камовљевој поезији, будући да је реч најчешће о лирским јунацима који се (раз)откривају посредством солилоквија (Бојић), или их, из критичко-демистификаторског ракурса, апострофира лирски субјект

(Камов). У „Јерусалиму“ се, с друге стране, исказна инстанца профилише као персону, кључни колективни јунак *Старој завети* – „изабрани народ“.

У Бојићевој лирици потоњи топоним призван је на различите начине, али у основи уз сродне семантичке импликације као у „Јерусалиму“. У песми „Кроз пустињу“ плурални лирски субјект страдање сопственог (неименованог) колектива доводи у поредбени везу са јеврејском заједницом („Пустиња је наша страшнија од оне / којом је ишао народ изабрани“ – Бојић 1978: 182). Евидентно је да параболична вредност позиције лирског Ми још једном асоцира на страдање српског колективитета у Првом светском рату. Међутим, посебно је важно то да у Бојићевој песми изостаје обликовање националног идентитета, уз ослањање на представу о привилегованом положају заједнице (лирског Ми) у очима наднаравне, врховне инстанце. Другим речима, у песми „Кроз пустињу“ не само да изостаје акцентовање посебне позиције лирског Ми у општем метафизичком поретку, већ се сам колективитет препознаје по неприхватању Бога и закона *Старој завети* („Не тражисмо да нам пошље заповести, / Ни да Мојсеј плоче ломи разочаран // [...] // Но тада и твоје погрепшиће се име; / И тад залуд плоче слаћеш са Синаја. / Чиме славу своју доказаћеш, чиме, / Оном коме смрт је игра сред сараја? // Тада залуд плоче слаћеш са Синаја!“ – Бојић 1978: 182).

Сродно значењима појединих Камовљевих песама, лирски субјект, у овом случају у плуралном облику, одбија ауторитет јудео-хришћанског Бога; ипак, делимична разлика у односу на лирска остварења хрватског песника произлази управо из обликовања колективног искуства. Док у Камовљевом „Јобу“ и „Мојсију“ исказна инстанца посредством апострофирења и описа библијских јунака критикује религију и законе произашле из ње, у Бојићевој песми „Кроз пустињу“ дистанцирање од конфесијског погледа на свет произлази из трауматског „језгра“ заједнице. Иако је идеологија неизоставна последица трауматског ис-

куства заједнице, јер омогућава да се траума артикулише и наративизује, те да се самој стварности прида смисао кроз симболизацију (вид. Žižek 2002), Бојић у наведеној песми не иде у смеру дивинизације сопствене заједнице, већ сугерише размеру страдања управо кроз компарацију с искуством „изабраног народа“.

Ипак, у песми „Пред обећаном земљом“ паралелизам између Јевреја и колективитета чију историјску судбину тематизује исказна инстанца добија нову димензију. У овој песми дискретно се антиципирају боља времена заједнице која није именована, чији се идентитет делимично хомогенизује у аналогiji са Мојсијевим племеном, и чија се будућност најављује управо посредством познатих библијских референци („Ко пред вратницама старога Канана / Стоји један народ, после искушења, / Озбиљан ко кедар свештеног Ливана / И смирен ко верни у велика бдења. // [...] // Он чека, јер куца час великих дана, / Он, ког нису могли ударци да сможде“ – Бојић 1978: 220–221). Интерпретативна свест о историјском „оквиру“ настанка позне Бојићеве поезије даје за право да се у наведеним стиховима препозна један вид обликовања националног идентитета, односно, прецизније, лирско моделовање донекле идеализоване визије будућности заједнице и њене историјске улоге. Поређење са јеврејским колективом српском народу, имплицитно и ненаметљиво, придаје хабитус одабране заједнице, чак повезане са наднаравном инстанцом, и тиме привилеговане у општем историјском току.

Испоставља се, дакле, да реферирање на библијске ликове и у Бојићевој и Камовљевој поезији продукује неколико посебно занимљивих тематских жаришта. Најпре – ексцесни облици телесно-еротске димензије искуства, што упућује, иако „пацификовано“ алегоријским проседеима, на радикалније облике критике грађанско-просветитељске цивилизације и њених јудео-хришћанских корена. С друге стране, отварају се и питања хијерархије и закона (не само библијских), преступа и субверзије. Оба та аспекта Камовљевог и Бојићевог лирског света врло су инди-

кативна из перспективе будућег поетичког развоја, као протоавангардни трагови у њиховом песништву. Тој дијалектици норме и преступа, индивидуалног и колективног, Бојићева поезија додаје и повесно-политичку димензију, која је директна последица конкретног историјског тренутка и искуства колективитета. Уочљиво је да је код Камова лирски субјект тај који интервенише, он је ослонац пројектованих аксиолошких координата, он евоцира и детронизује призване библијске фигуре и топосе. Код Бојића је, пак, карактеристичнија ситуација у којој лирски субјект само припрема простор за увођење монолошког испољавања одређеног библијског јунака. Сродан репертоар мотива и лирских јунака, које оба песника призивају из јудео-хришћанске традиције, омогућава да се нијансираније прате дубља поетичка предројавања и препознају протоавангардна тежишта у предратној јужнословенској поезији.

Литература

- Бојић 1915: Милутин Бојић, *Каин*, Ниш: Штампариија Ђ. Мунца и М. Карића.
- Бојић 1978: Милутин Бојић, *Поезија*, Сабрана дела, књ. прва. Прир. Гаврило Ковијанић, Београд: Народна књига.
- Greene 2012: *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Ed. Roland Greene, fourth edition, Princeton: Princeton University Press, 2012.
- Žižek 2002: Slavoj Žižek, *Sublimni objekt ideologije*. Prev. Nebojša Jovanović – Dejan Kršić – Ivan Molek, Zagreb: Arkzin.
- Kamov 1984: Janko Polić Kamov, *Pjesme, novele i lakrdije*. Ured. Dragutin Tadijanović, Rijeka: Otokar Keršovani.
- Констатиновић 1983: Radomir Konstantinović, *Biće i Jezik*, knj. 1, Beograd – Novi Sad: Prosveta – Matica srpska.

Kranjčević 1958: Silvije Strahimir Kranjčević, *Sabrana djela*
1. Ured. Dragutin Tadijanović, Zagreb: Jugoslavenska
akademija znanosti i umjetnosti.
Oraić Tolić 1990: Dubravka Oraić Tolić, *Teorija citatnosti*,
Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Goran Korunović

BIBLICAL CHARACTERS IN POETRY OF
MILUTIN BOJIĆ AND JANKO POLIĆ KAMOV

Summary

This article gives a comparative analysis of biblical motives and figures in the poetry of Milutin Bojić and Janko Polić Kamov. A variety of literary devices and procedures is elucidated: allegorical usage of biblical heroes and heroines as a means to suggest the intrapsychical dynamics of lyrical subject; monologues ascribed to the protagonists of the Old and New Testament; critical usage of the trope of apostrophe; parallelisms between the actual community of lyrical subject and biblical topos of the "chosen people". I particularly stress the importance of body imagery, figures of erotic excess and their relation to the norm and law, as well as the implications of the critical attitudes of both poets toward the axiological axis of bourgeois civilization.